

PROBLEMA BASARABIEI ÎN RAPORTURILE FRANCO-BRITANICE DUPĂ RĂZBOIUL CRIMEII (1856)

Cercetător științific **Eugen-Tudor SCLIFOS**
Institutul de Istorie al AȘM

THE Bessarabian Problem in the Franco-British Relations after the Crimean War (1856)

Summary. After the defeat of Russia in the Crimea War, the problem of Bessarabia attracted the attention of the great powers. The Peace preliminaries in the January 1856 established that Russia must cede southern Bessarabia to Principality of Moldavia, but the Russian Empire will seek various reasons to shirk enforcement this point. The Great Britain and France, allies during the Crimean War, have divergent points in the Bessarabian question. The Government of Saint-James support the idea that southern Bessarabia must be assigned to Moldavia, without any kind of compensation for Russia. The French government supports Russian point of view, that southern Bessarabia should remain to Russia, because it is the center of the Bulgarian colony. The 1856 year was an intense diplomatic struggle between the French and British, for the southern Bessarabia.

Keywords: Bessarabia, tsarism, the great powers, treaty of Paris, diplomacy.

Rezumat. După înfrângerea Rusiei în fața coaliției europene, problema Basarabiei intră din nou în atenția Marilor Puteri. Preliminariile păcii din ianuarie 1856 stabiliseră ca Rusia să cedeze sudul Basarabiei Principatului Moldovei, dar pe parcurs Rusia va căuta diverse motive pentru a se eschiva de la executarea acestui punct. Marea Britanie și Franța, aliați în timpul Războiului Crimeii, au puncte divergente în chestiunea Basarabiei. Guvernul de la Saint-James susține cedarea sudului Basarabiei către Moldova fără niciun fel de compensație pentru Rusia. Guvernul francez susține punctul de vedere rusesc și anume că sudul Basarabiei ar trebui să rămână Rusiei, pe motiv că este centrul coloniei bulgare. Ca urmare, pe parcursul anului 1856 s-a dus o intensă luptă diplomatică, între francezi și britanici, pentru Basarabia.

Cuvinte-cheie: Basarabia, țarism, Marile Puteri, Tratatul de la Paris, diplomație.

Războiul Crimeii, început dintr-un „moff” al țarului Nicolae al II-lea de a pune mâna pe Constantinopol și de a da lovitura de „grație” „omului bolnav” al Europei, a dus la crearea unei coaliții occidentale în frunte cu „tandemul” franco-britanic. Distrugerea flotei otomane la Sinope, în 1853, culminată, în 1854, cu ocuparea Principatelor Române de către trupele țariste, s-a soldat cu ciocniri armate inevitabile. Episodul cel mai semnificativ a fost înfrângerea forțelor militare rusești la Sevastopol, fapt ce a dus la terminarea acestui război, iar la Viena, în 1855, apoi, la Paris, în anul 1856, aveau să aibă loc tratativele de pace dintre Rusia și puterile occidentale.

Congresul de la Paris „încununa” cu „laurii victoriei” Franța, în special, dându-i șansa să fie noul arbitru al disputelor internaționale. Acest congres venea ca urmare a terminării Războiului Crimeii și a necesității de a reconfigura harta Europei, care urma să fie, în gândirea lui Napoleon al III-lea, una a naționalităților. Una din principalele sarcini ale congresului de pace era căutarea soluției viabile pentru „chestiunea românească”: sau menținerea separației celor două Principate, sau unirea sub un principe străin. De asemenea, în articol este consemnat faptul că și chestiunea sudu-

lui Basarabiei va necesita atenția diplomației europene, care în mod „surprinzător” avea puncte de vedere diferite, din moment ce Marile Puteri aveau datoria „reparației” actului de la 1812.

Evenimentele produse în 1856, după războiul Crimeii, au fost extrem de evocatoare pentru Basarabia. Este vorba de teritoriul anexat în mod abuziv de Imperiul Rus în 1812, fapt ce intra în vizorul diplomației europene.

În această scurtă perioadă de timp, spațiul dintre Prut și Nistru a reprezentat o importantă piesă de schimb în raporturile dintre Franța și Rusia, imediat după sfârșitul războiului Crimeii, ceea ce a dus la eclipsarea puterii țariste pe continentul european și strălucirea imperiului francez, condus de Napoleon al III-lea, noul „arbitru” al Europei. După războiul Crimeii, încheiat cu „umilința” Rusiei, aceasta urma să cedeze sudul Basarabiei [1], care avea o importanță geostrategică deosebită [2], pierzându-și astfel supremația navală în Marea Neagră [3]. Situația creată, oneroasă pentru orgoliul Imperiului Rus, a condus la tatonări pentru o alianță ruso-franceză, care urma

să se soldeze cu abolirea clauzelor din Tratatul de la Paris de la 30 martie 1856.

Este curios faptul că odată cu terminarea războiului Crimeii, relațiile dintre Franța și Anglia se înrăutățesc. Mai ales din cauza faptului că suveranul francez dorea „susținerea” punctului de vedere rusesc în ceea ce privește cedarea sudului Basarabiei Principatului Moldova.

Un fapt semnificativ, care scoate în evidență poziția oficială a Franței asupra problemei Basarabiei, este scrisoarea adresată de Napoleon al III-lea reginei Victoria la 14 ianuarie 1856, în care suveranul declară că Rusia a acceptat toate preliminarile de pace cu excepția Basarabiei [4]. Împăratul francez consideră ca fiind enorme sacrificiile din partea celor două state, dar și rezultatele obținute, socotind că nu se merită de continuat războiul pentru a obține „quelques landes de la Bessarabie” [5].

În timpul congresului de la Paris, din februarie-martie 1856, plenipotențiarul englez George Villiers, Lord Clarendon, pierdea „teren” semnificativ în dauna Rusiei, aceasta și din cauza doleanțelor „exagerate” ale guvernului britanic de a „îngenunchea” Rusia cu orice preț. Franța a fost cea care a „temperat” cererile Marii Britanii la adresa Rusiei, considerând că aceasta a făcut „sacrificii” enorme pentru încheierea păcii. De aceea, singura problemă în care Anglia se putea implica „semnificativ” era chestiunea Basarabiei, iar Clarendon a jucat cu „tărie” [6] împotriva plenipotențiarilor ruși, care căutau modalități „surprinzătoare” de a înșela, în special, vigilența diplomaților englezi.

În cadrul ședinței din 8 martie 1856 a congresului de la Paris se observă o „sciziune”, la nivel diplomatic, dintre Marea Britanie și Franța, din cauza faptului că cele două guverne aveau puncte de vedere total opuse în chestiunea Basarabiei. Astfel, Franța era dispusă să facă concesii Petersburgului prin cedarea Bolgradului. Totodată, pentru Marea Britanie soluționarea chestiunii sudului Basarabiei era necesară pentru ridicarea prestigiului său diplomatic. Plenipotențiarilor englezi Cowley și Clarendon erau puși în situația „jenantă” de a „lupta diplomatic” împotriva contelui Orlov [7], care uzita de un limbaj „subtil” pentru a rupe alianța dintre guvernul de la Tuillerie și cel de la Saint-James.

Lordul Palmerston, referindu-se la importanța clauzei privind cedarea sudului Basarabiei, declara: „noi nu am considerat cedarea Basarabiei o concesie făcută Austriei; este o concesie intereselor turcești, dându-i o frontieră mai bună și mai puternică cu Moldova” [8].

La 22 martie Clarendon făcea o afirmație „surprinzătoare” pentru guvernul britanic: „împăratul (Napoleon) dorește s-o facă pe generosul și gentilmanul cu Rusia, și Walewski în replică ia cu regularitate partea rușilor” [9]. Karsul este „moneda de schimb” pentru Basarabia [10].

La 18 mai 1856 generalul Gordon a părăsit Crimeea și se deplasa spre Basarabia [11] pentru a monitoriza lucrările de demarcație dintre Moldova și Valahia, asistându-l pe colonelul Edward Stanton, reprezentantul Marii Britanii în comisia de delimitare a graniței [12]. Acesta s-a aflat pe teritoriul Basarabiei până în primăvara anului 1857 [13]. Pe lângă faptul că trebuia să asiste la lucrările comisiei de demarcație care erau deseori dificile și monotone, generalul Gordon a avut posibilitatea să cunoască mai multe regiuni ale Basarabiei, printre care Chișinău, Bolgrad, Reni [14]. Însemnările sale asupra Basarabiei au fost publicate mai târziu într-o serie de scrisori.

Astfel, guvernul britanic a cerut comisarului Edward Stanton ca lacul Ialpug să aparțină în totalitate Moldovei, iar Rusiei să nu i se permită nici măcar accesul indirect la Dunăre. Această poziție a guvernului de la Saint-James era în contradicție evidentă cu cea a guvernului de la Tuillerie. Împăratul francez căuta un compromis cu plenipotențiarilor ruși Alexis Orlov și Philipp Brunov pentru a satisface atât Petersburgul, cât și Londra. Situația era complicată, deoarece reprezentanții ruși țineau cu orice preț să păstreze Bolgradul, reședința coloniei bulgare [15].

Napoleon al III-lea era pus într-o situație „jenantă” de diplomația engleză și cea rusă. Astfel, pe de o parte, guvernul francez știa că demolarea Karsului este împotriva tratatului de la Paris, iar Marea Britanie avea de ce să fie nemulțumită. Cu toate acestea, deși Rusia încălcase flagrant tratatul de pace, Franța susținea în continuare cedarea Bolgradului Rusiei [16]. De aceea, contele de Morny, fratele vitreg al împăratului francez, este trimis la Petersburg pentru a realiza medierea ruso-britanică în chestiunea Basarabiei. Cancelarul Gorceacov, urmând „sfaturile” contelui de Morny, propune Angliei convocarea unei noi conferințe privind soluționarea chestiunilor care provocau „discordie” între guvernul de la Petersburg și Londra. Lordul Palmerston a protestat vehement, considerând că Rusiei i-ar trebui impuse sancțiuni mai dure și să nu pună în discuție o chestiune care și-a găsit soluționarea în cadrul forului de la Paris [17].

De menționat, că dacă la începutul lucrărilor de demarcație reprezentantul francez Pierre Beson promise instrucțiuni clare să susțină punctul de vedere rusesc, adică Bolgradul să revină Rusiei, ulterior el a trebuit să se ralieze opiniei majorității care exercita o presiune deosebită asupra Franței [18]. În același timp, în cursul unei întrevederi dintre Walewski și ambasadorul britanic la Paris, lordul Cowley s-a referit la opiniile divergente ale „foștilor” aliați în chestiunea delimitării graniței basarabene.

Astfel, guvernul britanic se arăta intransigent față

de Rusia, considerând că aceasta a pierdut războiul și nu trebuie să emită pretenții exagerate. Plenipotențiarul britanic constata că „încercarea Rusiei de a se sustrage hotărârile congresului de pace este nedemnă de o mare putere ca Rusia” [19]. În acest context, observându-se neînțelegerile dintre Franța și Anglia, jurnalistul ungar Urhazy Gyorgy scria: „Una din chestiunile importante era cedarea de către Rusia a teritoriilor stabilite prin tratatul de pace de la Paris. Rusia nu voia să cedeze Moldovei Bolgradul și Turciei Delta Dunării și Insula Șerpilor, Austria nu dorea retragerea trupelor din Principatele Dunărene atâta timp cât nu vor fi făcute concesiile, iar Anglia nu voia să-și recheme flota de război din apele teritoriale rusești. Pacea Europei se afla în pericol.” [20].

Chestiunea Bolgradului atinse un moment critic în luna august a anului 1856, când cei însărcinați cu demarcarea frontierei au adresat o notă Marilor Puteri despre poziția fermă a Rusiei în această problemă, care ține „în suspans” întreaga Europă [21]. Se contura, astfel, scindarea poziției europene într-o chestiune dificilă, ținând cont de faptul că Rusia nu dorea să cedeze în demersurile sale, fiind susținută tacit de Franța.

În acest context tensionat, la 12 august 1856 are loc o întrevedere la Londra între noul ambasador al Rusiei, contele Irinei Chreptovich, și lordul Palmerston [22]. A fost abordată și problema sudului Basarabiei, dificultățile pe care le au comisarii cu delimitarea graniței, însă ambasadorul rus a invocat diverse motive pentru nesoluționarea chestiunii Bolgradului [23].

Guvernul britanic se arăta nemulțumit de acțiunile Rusiei în materie de politică externă, dacă ținem cont de noua „doctrină” a guvernului rus, și anume aceea de „reculegere”, formulată de cancelarul Mihail Gorceacov odată cu numirea sa la conducerea ministerului de externe, pentru a induce în eroare Marile Puteri. Guvernul de la Saint-James se arăta ostil oricărei încercări de încălcare a tratatului semnat la Paris. În acest sens guvernul britanic declara că nicio „tranzacție”, fie Karsul ori Insula Șerpilor, nu poate acoperi cedarea sudului Basarabiei [24].

În corespondența dintre cancelarul Gorceacov și Brunov din luna august se observă clar intențiile Rusiei de a separa Marea Britanie de Franța. Diplomația rusă considera chestiunea Bolgradului drept problemă secundară, deoarece „lupta diplomatică” se dădea pentru alianța cu Franța, noul hegemon al lumii europene. Cancelarul rus declara lui Brunov că scopul urmărit de Rusia este de a vedea dacă Franța împăratului Napoleon al III-lea își va menține „promisiunea” făcută Rusiei în problema Bolgradului. Cu toate acestea, reprezentanții ruși nu aveau convingerea că problema dată va fi tranșată în interesul lor, iar ei doreau să obțină votul favorabil al împăratului francez pentru a dezbină alianța cu Marea Britanie [25].

În corespondența Lordului Palmerston din 1856, publicată de Augustus Craven, există o scrisoare adresată de acesta ministrului Afacerilor Externe al Franței, contele Colonna Walewski, cel care fusese și președintele congresului de pace de la Paris din februarie-martie 1856 [26]. Acest document era generat de dificultățile care apăruseră în urma executării tratatului de pace de la Paris, în una din cele mai spinoase probleme ale momentului, delimitarea graniței Basarabiei prin cedarea celor trei județe din sudul Basarabiei. Mesajul respectiv venea și în contextul apropierii tot mai evidente a Franței de Rusia.

Franța dorea ca Bolgradul, reședința bulgarilor, să fie cedat Rusiei. Lordul Palmerston aducea argumente indiscutabile asupra faptului că Rusia nu execută cu fidelitate tratatul de pace, ci dimpotrivă, uzitează de toate mijloacele pentru a nu-l respecta [27]. Reprezentantul guvernului englez a luat o poziție vehementă față de Rusia, care deja violase tratatul de la Paris prin distrugerea fortăreței Kars ce urmă să fie cedată Imperiului Otoman ca parte integrantă a sa. Acum Rusia dorea să cucerească Insula Șerpilor și Bolgradul. Referitor la prima chestiune, cea a Karsului, acest fapt dovedea o atitudine agresivă față de Imperiul Otoman și continuarea politicii tradiționale de a pune stăpânire pe strămtori și pe Constantinopol.

A doua chestiune, în viziunea diplomatului britanic, era la fel de importantă ca cea dintâi, dar avea consecințe mai grave. Lordul Palmerston i-a declarat lui Walewski că încercarea Rusiei de a substitui Bolgradul cu un oraș având același nume, de care nu au cunoștință cei însărcinați cu delimitarea graniței basarabene, este inadmisibil. Acest șiretlic al guvernului rus era dezonorant pentru o putere ca Rusia, inducându-i, astfel, în eroare pe cei responsabili de soluționarea cât mai rapidă a litigiului [28].

În același timp, diplomatul englez considera necesar să-i aducă aminte contelui Walewski că forumul de la Paris își luase angajamentul să regleze frontiera Basarabiei în interesul Principatului Moldovei, deci, în detrimentul Rusiei, lucru care ar împiedica puterea de la Petersburg să aibă acces la gurile Dunării. Noua regiune Bolgrad, pe care Rusia era gata să o cedeze, nu corespundea intereselor Marii Britanii, iar Palmerston avea o responsabilitate mare pe umerii săi, urmând să explice Parlamentului și națiunii engleze pacea care nu este respectată.

Lordul Palmerston considera pe bună dreptate că Imperiul Otoman și Austria susțin poziția Marii Britanii în chestiunea Bolgradului, în timp ce Franța pare să se îndrepte iremediabil spre o alianță cu Rusia, ceea ce pune în pericol tot efortul depus de aliați pentru a limita puterea Rusiei în sud-estul Europei. El mai adă-

uga că dacă încălcările regulate ale tratatului de pace de la Paris continuă, atunci acesta are puține șanse să fie executat. Diplomatul englez considera că la acel moment nu era nevoie de convocat un nou congres, care să ducă la negocieri în această chestiune. De aceea, Walewski este văzut ca un moderator între Rusia și Marea Britanie, iar alianța franco-engleză era una utilă intereselor întregii Europe [29].

Răspunsul lui Walewski la acest mesaj a fost destul de tranșant, el declarând că Anglia poate urma politica care este în interesul acesteia în problema Bolgradului, dar Franța refuză să o „însoțească” [30]. Răspunsul fostului președinte al forului de la Paris a fost privit cu dezaprobare de Palmerston, care considera că Franța se va face responsabilă pentru nesoluționarea acestei chestiuni în interesul Europei.

Publicistul francez Eugene Fourcade, la rubrica *Chronique de la Quinzane* din *Revue des Deux Mondes*, referindu-se la problema Bolgradului și a dificultăților parvenite în urma delimitării noii frontiere, sublinia că acestea se datorează în mare parte unor „erori” sau ambiguități în procesul de redactare [31]. În ceea ce privește poziția concertului european în această problemă stringentă, el constata că se observă o divizare a Marilor Puteri: Austria colaborează în „tandem” cu Marea Britanie pentru a îndepărta Rusia de la gurile Dunării, iar Franța susținea în mod surprinzător poziția Rusiei [32]. În acest context tensionat, când niciuna din părțile implicate nu dorește să cedeze, se

cere cu insistență atât de Grigore Ghika, dar și de Rusia, convocarea unei conferințe, unicul „tribunal” [33] european care putea oferi o soluție definitivă în problema basarabeană.

În ceea ce privește chestiunea Bolgradului, spre finele anului 1856, împăratul Napoleon al III-lea a fost forțat de poziția ireconciliabilă a Marii Britanii, dând câștig de cauză Rusiei, urmând a fi convocată o nouă conferință care să rezolve litigiul între Rusia și Marile Puteri. Acest nou for european s-a deschis în ianuarie 1857 tot la Paris, iar suveranul francez urma să joace cu abilitate același rol de „moderator” între interesele britanice și cele rusești [34].

Nerezolvarea chestiunii Bolgradului pune în pericol realizarea unuia dintre obiectivele majore ale tratatului de la Paris din 30 martie 1856 și anume îndepărtarea Rusiei de la Dunăre [35]. Pe de altă parte, divergențele în problema sudului Basarabiei riscă ruperea alianței britanico-franceze, având în vedere și apropierea tot mai mare dintre împărații Napoleon al III-lea și Alexandru al II-lea [36].

Astfel, în luna ianuarie 1857, după convocarea unei noi conferințe la Paris, Rusia s-a văzut nevoită să cedeze Bolgradul și Insula Șerpilor. Chestiunea Bolgradului, care a provocat neînțelegeri vizibile între Paris și Londra, s-a constituit într-un semnal că această alianță este în pericol din cauza poziției lui Napoleon al III-lea care se orientează tot mai mult spre Imperiul Rus.

BIBLIOGRAFIE

1. În lucrarea *Histoire diplomatique de la crise orientale de 1853 à 1856* Felix Bamberg consideră cedarea sudului Basarabiei ca fiind un „fait inou” în istoria modernă a Rusiei, dacă ținem cont de faptul că imperiul moscovit nu a pierdut, ci, dimpotrivă, mereu a fost în expansiune pentru noi teritorii.

2. Micu G. Basarabia între obiect și subiect al geopoliticii rusești. În: *Destin românesc*, nr. 3-4, 2006, p. 31.

3. Guérin L. *Histoire de la dernière guerre de la Russie (1853-1856)*, vol. II, Paris, 1858, p. 523. Louis Debrauz. *Le Traité de Paris du 30 mars 1856 étudié dans ses causes et ses effets*, Paris, 1856, p. 60. De menționat lucrarea lui P. H. Mischef, *La Mer Noire et les détroits de Constantinople (essai d'histoire diplomatique)*. Paris, 1899.

4. Benson A. C. (edited). *The letters of Queen Victoria*, vol. III: 1854-1861. Cambridge, 2014, p. 205.

5. *Ibidem*, p. 206.

6. Bury J. P. T. *The New Cambridge Modern History: 1830-1870. The zenith of european power*. Cambridge University Press, 1964, p. 489.

7. *Ibidem*.

8. Andrew D. Lambert. *The Crimean War: British Grand*

Strategy against Russia, 1853-1856. Second edition, Ashgate Publishing, 2011, p. 337.

9. Stanley Lane-Pool. *The life of the Honourable Stratford Canning, Vicout Stratford de Redcliffe: from the memoirs and private and official papers*. Vol. II, London, 1888, p. 435.

10. Hume D. *History of England during the reign of Victoria (1837-1901)*. United States of America, 1907, p. 124.

11. Swaine S. A. *General Gordon*. London, 1885, p. 18.

12. Gordon H. W. *Events in the life of Charles George Gordon: from the beggining to its end*. London, 1886, p. 42.

13. Wiliam F. Butler. *Charles George Gordon*. London, 1889, p. 34-35.

14. Hope Eva. *Life of General Gordon*. London, 1885, p. 10.

15. Felix Bamberg, op. cit., p. 78.

16. Boutenko S. *Un projet d'alliance franco-russe d'après les documents inédites des archives russes*. În: *Revue Historique*, t. 155, 1927, p. 305.

17. *Ibidem*.

18. Vitcu D. *Tratatul de la Paris (1856) și avaturile delimitării hotarului european între Rusia și Turcia*. În: *Congresul de pace de la Paris (1856) prefaceri europene, implicații românești*. Ed. Dumitru Ivănescu și Dumitru Vitcu. Iași: Editura Junimea, 2006, p. 122.

19. Români la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Vol. II: texte străine, Arhivele Statutului din România. București, 1984, p. 261.

20. Români la 1859, p. 132.

21. Riker T. W. Cum s-a înfăptuit România. Iași, 2000, p. 63.

22. Ashley Evelyn. The life and correspondence of Henry John Temple, viscount Palmerston, vol. II, p. 331.

23. *Ibidem*, p. 333.

24. *Ibidem*, p. 64.

25. Serge Boutenko, op. cit., p. 306.

26. Palmerston către Walewski, Picadilly, 10 septembrie 1856. În: Augustus Craven. Lord Palmerston: Sa correspondance intime pour servir à l'histoire diplomatique de l'Europe de 1830 à 1865. Vol. II, Paris, 1879, p. 512.

27. *Ibidem*, p. 513.

28. *Ibidem*, p. 514.

29. *Ibidem*, p. 515.

30. *Ibidem*, p. 516.

31. Revue des Deux Mondes, tome 5, 1856, p. 924.

32. *Ibidem*, p. 926.

33. *Ibidem*.

34. Bourgeois E. History of Modern France. Vol. II, Cambridge University Press, 1919, p. 52.

35. Temperley H. The treaty of Paris of 1856 and its Execution. In: The Journal of Modern History, IV, nr. 4, 1932, p. 523-543.

36. Mosse W. E. The negotiations for a franco-russian convention, november 1856. În: Cambridge Historical Journal, X, nr. 1, 1950, p. 50-74.

Petru Balan. Scenografie (schiță) la spectacolul *Despot Vodă* de V. Alecsandri, regia A. Băleanu. Teatrul Național „Mihai Eminescu”, 1986.